

Mnohojazyčnost Evropské unie a jejího práva

- právní rozměr a souvislosti

- se zvláštním zřetelem na Česko a češtinu

Filip Křepelka

I. 2. Jazyk a právo

- Sdělování práva obecně (zákony) a v jednotlivých případech (rozhodnutí, smlouvy) se děje pomocí určitého přirozeného jazyka.
- Symboly, signály, značky, kódy, barvy jsou též četné. Zpravidla jsou nicméně předpokládáné či stanovené jazykově zachyceným právem.
- Právní jazyk je zvláštní druh spisovného jazyka.
- Určitý právní řád je vždy vázán na nějaký jazyk.

3. Jazyk(y) ve sféře státní moci

Státy právem a mocí zpravidla upravují:

- a) státní (národní) jazyk
- b) sněmovní, samosprávný, úřední či soudní jazyk
- c) jazyk vzdělávání
- d) jazyk veřejných a soukromých médií (tisk, rozhlas, televize, internet).
- e) jazyk veřejného prostoru (označení)
- f) jazyk v práci a podnikání
- g) jazyk sdělení doprovázejících zboží a služby

4. Jednojazyčné státy

Státy bývají založené na jednom jazyce.

- Jejich základem je jazykově vymezený národ.
- To nevylučuje užívání dalších jazyků v soukromém životě.
- Některé státy ale nevybíravě takový společný jazyk prosazují ve veřejné sféře proti ostatních za účelem politické jednoty státu a obyvatel.
- Takový jazyk je nástrojem vyjadřování práva, nástrojem výkonu státní moci, uplatňuje se ve vzdělávání apod.
- Často se takový jazyk označuje za národní.

5. Státy s menšinami, státy vícejazyčné a mnohojazyčné

- Státy s uznanými jazykovými menšinami: v místech menšin užívají jazyk úřady, soudy, školy apod.
- Příklady: Španělsko, Slovensko, Rumunsko, Čína.
- Vícejazyčné státy: stát působí a právo se vyjadřuje ve dvou či několika jazycích.
- Příklady: Belgie, Švýcarsko, Kanada, Singapur.
- Mnohojazyčné státy: řada jazyků užívaných jako úřední na jednotlivých částech území.
- Jeden či několik málo jazyků se z praktických důvodů stávají úředními jazyky celku.
- Příklady: Indie, Jihoafrická republika, dříve Sovětský svaz.
- Ve státech s menšinami, více- a mnohojazyčných státech se jazykový režim těší značné politické i právní pozornosti.

6. Mezinárodní právo a mezinárodní konference a organizace

- Dvoustranné mezinárodní smlouvy se zpravidla sjednávají v jazycích obou států.
- Pro vícestranné a mnohostranné mezinárodní smlouvy se vybírá jeden či několik autentických jazyků.
- Překlady do dalších jazyků jsou oficiální jen pro vnitřní užití.
- Vybranými jazyky bývají:
  - a) jazyky politických a kulturních hegemonů (francouzština, angličtina, ruština, dříve němčina)
  - b) jazyky sdílené více státy (rovněž angličtina, španělština, arabština).
- Mezinárodní konference a organizace si jako jednacím a úředním jazykům též vybírají takové jazyky:
- Příklady: Rada Evropy, Organizace Spojených národů, Světová obchodní organizace.
- Běžně se tyto jazyky učí ve školách jako cizí jazyky.

7. Mezinárodní obchod a jazyky

- V mezinárodním obchodu je běžné používání velkých jazyků (dnes hlavně angličtina) při vyjednávání, sepisování a uplatňování smluv.
- Úřady a soudy jednotlivých států nicméně při řízeních a sporech žádají překlady do svých úředních a soudních jazyků.
- Stále rozhodčí soudy jsou k používání jazyků užívaných v mezinárodním obchodě vstřícnější.

8. Obtíže a chyby právního překladu. Zajištění správného právního překladu.

(1) Problémy s překladem (nejen) právních dokumentů vyplývají z následujících skutečností:

- a) neúplná významová ekvivalence slovníkových ekvivalentů.
- b) různé jazykové bohatství.
- c) pouhá srovnatelnost, ale nikoli totožnost právních institutů a institucí označených jednotlivými termíny.
- d) neudržení jednoty používané terminologie.
- e) zjevné chyby.

(2) Kdo dokáže zajistit dobré překlady?

Právníci, jazykovědci, odborníci v příslušném oboru.

9. Práce s právem ve více jazycích

- Výklad právního dokumentu v jednom jazyce je již tak obtížný: používá se několik výkladových metod známých z teorie a praxe práva (gramatická, teleologická, systematická, historická apod.).
- Zachycení ve více jazycích přidává potřebu srovnávání.
- Zásada stejného významu ekvivalentů. Podpůrné sledování záměru tvůrce práva
- Zásady výkladu jsou formulované pro mezinárodní právo (čl. 33 Vídeňské úmluvy o právu smluv mezi státy).
- Použitelné jsou však podobně na vnitrostátní právo a soukromé smlouvy.

II. 10. Míra jazykové integrace EU

- Členské státy EU jsou lidnaté státy s často mnohasetletou tradicí.
- Vesměs jsou založené na jazykově vymezeném národě, jehož jazyk mívá velkou literární tradici.
- Přes jazykové vzdělávání obyvatel ani angličtina, natož další velké jazyky (němčina, francouzština) nedosahují v Evropě postavení jazyka mezinárodní komunikace (opak: Indie).
- Jazykový režim EU musí tyto poměry odrážet.
- Není možné omezení jako u mezinárodního práva a mezinárodních organizací, jestliže se požaduje uplatnění vůči jednotlivci (přímý účinek a přednost).

11. Autentické a oficiální jazyky EU

- Výčet autentických jazyků v závěrečných ustanoveních zřizovacích smluv – dříve čl. 314 SES, resp. čl. 53 SEU, dnes čl. 55 SFEU
- Výčet a režim úředních jazyků - nařízení 1/58.
- Nyní – po všech rozšířeních a změnách - je počet autentických a úředních jazyků stejný: 23
- Seznam: francouzština, němčina, nizozemština, italština, (+) angličtina (!), dánština, irština* (+) řečtina, (+) portugalština, španělština, (+) finština, švédština, (+) estonština, lotyština, litevština, polština, čeština, slovenština, maďarština, slovinština, maltština, (+) bulharština, rumunština.

12. Pracovní jazyky

- Oficiálními pracovními jazyky hlavních institucí jsou všechny úřední jazyky.
- Faktické pracovní jazyky jsou jazyky obecně vyučované ve školách: angličtina, francouzština, dílem němčina.
- Takové jsou nároky na úředníky EU, byť se podporuje též studium dalších jazyků.
- Znalost je výhodou pro politiky EU.
- Obecné právní uznání faktických pracovních jazyků je nicméně politicky nepředstavitelné.
- Toliko omezeně se taková (3 jazyky) či podobná redukce (5 jazyků) výslovně zakotvuje.

13. Jednací jazyky institucí EU

V případech jednotlivců a jednotlivých států lze používat jen jejich jazyk, je-li jazykem EU.

Jednací jazyk Soudního dvora, Soudu prvního stupně, Komise a dalších správních orgánů, institucí a agentur je:

- a) jazyk žalovaného či žalujícího státu nebo soudní jazyk dotazujícího se soudu.
- b) jazyk správního a navazujícího soudního řízení: jazyk dotčeného jednotlivce.

Je tak ovšem představitelné, že soudní senát či rozhodující úředníci neznají jednací jazyk.

Rozhodnutí je též autentické jenom v tomto jazyce.

14. Objem překládání a tlumočení v EU

- Zakládací, novelizační a přístupové smlouvy jsou autentické ve všech uvedených jazycích EU.
- Do všech úředních jazyků se překládají nařízení, směrnice, rozhodnutí, akty druhého a třetího pilíře.
- Je snaha takto překládat rozsudky Soudního dvora.
- Ve všech úředních jazycích se objevuje též prezentace pro veřejnost.
- Podkladové a odborné materiály se naopak zpřístupňují jen ve faktických pracovních jazycích či dokonce jen anglicky.
- Tlumočení do všech či mnoha úředních jazyků se zajišťuje v Evropském parlamentu a při ústním jednání dalších orgánů.

15. Personál a náklady pro zajištění mnohojazyčnosti EU

- Překladatelská a tlumočnická služba EU je největší na světě.
- Překladaelé a tlumočníci představují desítky procent pracovníků jednotlivých institucí a agentur EU.
- Mnohojazyčnost zpomaluje též práci všech činitelů a pracovníků.
- Na jazykový režim pamatují metodiky a procedury.
- Zajištění stojí desítky procent nákladů na instituce.
- Od roku 2007 existuje komisař pro mnohojazyčnost.

16. Vize používání mnohojazyčného práva EU

- Soudní dvůr zdůraznil (např. rozsudek CILFIT) následující požadavky na práci s mnohojazyčným právem ES/EU.
  - (1) Kvůli samostatnosti a svébytnosti práva ES/EU je možný zvláštní význam použitých termínů. Nemusí být totožné s významem termínů v jazyce příslušného národního právního řádu.
  - (2) Zejména se však mají srovnávat jednotlivé jazykové verze a vůbec brát na vědomí mnohojazyčné vyjádření práva EU.

17. Realita používání mnohojazyčného práva EU

- Soudní dvůr přestal zdůrazňovat, že se mají srovnávat „všechny“ jazykové verze.
- Sám srovnával všechny jazykové verze občas naposledy před rozšířením, a to jen výjimečně.
- Po rozšíření nejsou doklady takového srovnávání, přestože Soudní dvůr pro toto má personál.
- Srovnávání všech jazykových verzí nelze rozumně očekávat od soudů a úřadů členských států.
- Obvyklá je práce pouze s národní verzí.
- Srovnávání s verzemi obvykle studovaných jazyků, popř. verzemi jazyků srozumitelných je chvalitebnou praxí.

18. Metody používání mnohojazyčného práva EU

- Aniž by se to zdůrazňovalo, má převážít řešení podporované většinou jazykových verzí.
- Nestanoví se však žádná přesná pravidla, žádné „hlasování“ verzí.
- Verze jsou formálně rovnocenné.
- Je rovnost odůvodnitelná v případě dodatečně autentizovaných verzí po rozšířeních? Ano, vždyť každé vícejazyčné či mnohojazyčné právo má svůj původní záznam v jednom jazyce. Jde o politické rozhodnutí.
- Je třeba připomenout, že je široký sklon vykládat prameny práva EU teleologicky.

19. Jazyky a volný oběh zboží

- Právo EU připouští a kvůli ochraně spotřebitele dokonce mnohdy požaduje (potraviny, léky, stroje a zařízení) požadavek označování zboží a doprovodnou dokumentaci v příslušném úředním jazyce členského státu.
- Výrobci běžně doprovázejí výrobky označeními a dokumentací v řadě jazyků.
- Obchod s jazykovým zbožím (knihy, časopisy) není fakticky v EU integrován.

20. Jazyky a volný pohyb pracovníků, podnikatelů a dalších osob

- Právo EU výslovně připouští přiměřené požadavky na jazykové znalosti pracovníků a podnikatelů.
- Fakticky jazykové nároky výrazně podvazují migraci za prací mezi členskými státy.
- Obchodní společnosti běžně vytvářejí síť dceřiných společností či poboček pro jednotlivé státy či jazykové prostory s personálem znalým místního jazyka.
- Mezistátní obchod řadou služeb též zjevně podvazuje jazyková rozmanitost EU.

21. Mnohojazyčnost EU a správní nebo soudní spolupráce

Pro snadnou spolupráci v řadě agend harmonizovaného či unifikovaného práva (daně, cla, sociální zabezpečení, doprava, hospodářské standardy) se vytvářejí formuláře a kódová sdělení, zjednodušené certifikáty apod.

- Překládání se požaduje tam, kde to není možné – např. u soudních rozhodnutí, resp. jejich doručování. Snaha je rozsah překladů omezit.
- Mnohojazyčnost EU je překážkou poevropštění řady agend: např. zavedení evropského patentu, celoevropské lékové správy apod.

22. „Evropská ústava“, resp. Lisabonská smlouva a mnohojazyčnost EU

- Mnohojazyčný režim EU měl zůstat, resp. zůstává zachován.
- Rozhodování o jazykovém nařízení se ponechává v kompetenci pouze Rady a vyžaduje se jednomyslnost (vyloučen je tedy Evropský parlament).
- Na řadě míst se vyjadřoval a vyjadřuje ohled na jazyky členských států.
- Potvrzuje se dílčí uznání některých dalších evropských jazyků na úrovni EU.

23. Mnohojazyčnost jako zásada EU

- Z výše uvedených právních stejně jako společenských, ekonomických a politických skutečností lze dovozovat, že...
- **Ohledy na jazykovou rozmanitost jsou zásadou působení Evropské unie a uplatňování jejího práva**

Do jaké míry je tato zásada uznána odbornou literaturou?

III.24 ČR, Československo, Rakousko-Uhersko z hlediska jazyků

- Česká republika je typický jednojazyčný stát.
- Menšinové jazyky jsou všeobecně srozumitelné (slovenština), okrajové (polština) či se nepoužívají ve sféře státu, práva a veřejných sfér (romština).
- Československo bylo dvoujazyčné, vzhledem ke vzájemné srozumitelnosti češtiny a slovenštiny se dvoujazyčnost skoro nevnímala. Existovaly též uznané jazykové menšiny.
- Za Rakouska-Uherska čeština získávala ve státní sféře postavení postupně, v předlitavském prostoru nikdy nedosáhla postavení němčiny na říšské úrovni. Říšské právo bylo rozhodné jen v němčině.

25. Opoždění překládání práva EU do češtiny (a dalších nových jazyků)

- Rozšíření 2004 a 2007 doprovázelo opoždění zveřejnění nových jazykových verzí.
- Překlad sekundárního práva měly zabezpečit kandidátské státy – chtěly do klubu, měly překladatele.
- Nestihlo se to včas v odpovídající kvalitě. EU se rozhodla pro dodatečnou revizi.
- Jednotlivé svazky Zvláštního vydání Úředního věstníku EU (čl. 58 Aktu o podmínkách přistoupení) se vydávaly měsíce po vstupu.

26. Důsledky opoždění překladů práva EU do češtiny

- Nedostupnost příslušné jazykové verze se namítala zejména proti uplatnění celního práva EU.
- Soudy jiných nových členských států se k námitce stavěly různě (Polsko – vyhovění, Estonsko – odmítnutí).
- Krajský soud v Ostravě – předběžná otázka.
- Soudní dvůr rozsudkem *Skoma-Lux* (C-161/06) připustil neuplatnitelnost práva EU nezveřejněného česky, jak bylo předepsáno Aktem o podmínkách přistoupení.
- Rozsudek však nechává leccos otevřené: nutnost námítky, možnost námítky státem, důsledky přijetí námítky na jiné jednotlivce apod.
- Problém byl pro instituce EU a nové členské státy viditelně citlivý.

27. Pochybnosti o povedenosti překladů do češtiny

- Nadále zatěžují českou (či slovenskou) jazykovou verzi práva EU určitá pochybení či úskalí:
- Porozumět lze nicméně srovnáním jazykových verzí a sledováním účelu úpravy. Příklady:
  - (1) nařízení 44/2001 „Brusel I“, čl. 5 odst. 2 – *povinnej osoby* ve slovenštině, resp. *oprávněné osoby* v češtině a dalších jazycích – oprava tzv. korigendem.
  - (2) Nařízení 852/2004 (hygiena potravin) – příloha II, *příslušenství k převlékání, changing facility, Umkleiderraum, vestiaire*.
  - (3) Nařízení 1408/71 – výjimka pro „cizí důchody“ podle česko-německé dvoustranné smlouvy, důchody cizinců versus *Fremdrenten*.

28. Používání mnohojazyčného práva EU v ČR

Nelze samozřejmě změřit četnost zohledňování cizojazyčných verzí, není-li zmíněné či popsané v rozhodnutích.

Některé vysoké soudy viditelně jiné jazykové verze v potaz berou, zpravidla ale nic nedovodí.

Srovnávání s jinými jazykovými verzemi je jistě žádoucí a hodné následování.

Odrážet je však třeba od přehlížení české jazykové verze výlučným používáním cizích jazykových verzí – dochází k odchýlení od oficiální terminologie.

29. Odborná literatura

- *Křepelka F.*, Mnohojazyčnost Evropské unie a její důsledky pro českou právní praxi, Masarykova univerzita, Brno, 2007.
- *Tomášek M.*, Překlad v právní praxi, 1. a 2. vydání, Linde, Praha.
- Hojná zahraniční literatura, zejména německá a ze zemí, které jsou vícejazyčné či mají menšiny (Španělsko).